

สนธิสัญญาเบาว์ริงกับผลกระทบทางเศรษฐกิจของประเทศไทย พุทธศักราช 2398

จิตติพงษ์ มีทอง¹ ณัฐธิดา ขำเลิศ² ปิยาภรณ์ ทันการ² กัญณารัตน์ เอ็มโอส² และปิยธิดา รัตนกุลติลก²

¹ อาจารย์สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

² นักศึกษาสาขาวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม

*pices_apphrodite@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งศึกษาความสำคัญของสนธิสัญญาเบาว์ริงที่มีบทบาทต่อสยาม ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยศึกษาความเป็นมาของสนธิสัญญาเบาว์ริงและจุดเปลี่ยนเศรษฐกิจของประเทศไทยที่ทำให้สนธิสัญญาเบาว์ริง รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของชาติมหาอำนาจตะวันตกที่ส่งผลให้ประเทศไทยมีการพัฒนาประเทศเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจโลก ผลจากการศึกษาพบว่า สนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้รูปแบบเศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ถึงแม้ว่าสยามจะมีข้อได้เปรียบและข้อเสียเปรียบจากการทำสนธิสัญญาดังกล่าวเป็นอย่างมาก ไม่ว่าจะเป็นการเก็บภาษี สูญเสียเอกราชทางการศาล สูญเสียดินแดนบางส่วนในรัฐต่างๆแต่ก็ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยเพื่อเผชิญกับการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม

คำสำคัญ : สนธิสัญญาเบาว์ริง , พระราชไมตรี, เซอร์ จอห์น เบาว์ริง , สยาม , อังกฤษ , รัตนโกสินทร์

The Bowring Treaty with the Economic Impact of Thailand Buddhist Era 2398

Dhitiphong Meethong¹, Nuttida Kumlaed², Piyaporn Thunkarn², Kanyarat Aem-ot², and Piyathida Rattanakuldilok²

¹ Social Studies Teacher, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

² Students in social studies, Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Pathom Rajabhat University

*pices_aphrodite@hotmail.com

Abstract

This scholarly article focuses on the importance of the Bowring Treaty which has a role in Siam. In the reign of King Rama IV By studying the history of the Bowring Treaty and the turning point of the Siamese economy which made the Bowring Treaty, including the change of the Western powers that caused Siam to develop the country into the world economy. The results of the study showed that The Bowring Treaty has changed the economy of Siam. Although Siam has many advantages and disadvantages from this treaty. Whether it is collecting tax Lost court independence Lost some territories in various states, but it is considered the beginning of modernization to face the threat of imperialism.

Keywords : Bowring Treaty , friendly relations , Sir John Bowring , Siam , England , Rattanakosin

1. บทนำ

ก่อนที่จะมีการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในรัชกาลที่ 4 นั้น ในสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ก็ได้มีการทำ “สนธิสัญญาเบอร์เนีย” ซึ่งเป็นสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีและการพาณิชย์ฉบับแรกที่ไทยทำกับประเทศตะวันตกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ แต่ตอนนั้นอังกฤษค่อนข้างเสียเปรียบ เพราะค่าปากเรือของไทยแพง และไทยไม่ปฏิบัติตามข้อบังคับหลายประการ รวมไปถึงไทยยังมี พระคลังสินค้า ที่ทำหน้าที่เป็นเสมือนพ่อค้าคนกลาง ส่งผลให้การค้าขายของพ่อค้าชาวอังกฤษกับพ่อค้าชาวไทยในตอนนั้นยังไม่อิสระเท่าที่ควร ทำให้ในเวลาต่อมารัฐบาลอังกฤษจึงได้ส่ง "เซอร์จอห์น เบาว์ริง (อังกฤษ: Sir John Bowring)" ราชทูตที่ได้รับการแต่งตั้งจากสมเด็จพระบรมราชินีนาถวิกตอเรียเข้ามาทำ “สนธิสัญญาเบาว์ริง” โดยสนธิสัญญาเบาว์ริงฉบับนี้ได้ส่งผลไทยมีทั้งข้อได้เปรียบ ข้อเสียเปรียบและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นผลกระทบที่สำคัญ จนทำให้ภายหลังได้มีการขอแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมฉบับนี้ในระยะเวลาต่อมา

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของสนธิสัญญาเบาว์ริงในสมัยรัชกาลที่ 4
2. เพื่อศึกษาผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทยหลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง
3. เพื่อเผยแพร่ความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องราวของสนธิสัญญาเบาว์ริง

3. จากสนธิสัญญา “นานกิง” สู่ “เบาว์ริง”

ภายหลังจากที่อังกฤษไม่สามารถกดดันให้จีนเปิดเมืองท่าและทำการค้ากับอังกฤษอย่างเสรีนั้น อังกฤษก็จำเป็นต้องใช้มาตรการรุนแรงกับจีนเกิดเป็นสงครามแห่งความอับศึในซีกโลกตะวันออกที่รู้จักกันดีว่า “สงครามฝิ่น” (Opium War) เมื่อมาตรการของอังกฤษในจีน ไม่ค่อยประสบความสำเร็จมากนัก อังกฤษก็จำเป็นต้องหาทางลัดด้วยวิธีตัดไม้ข่มนามกับชาติทาง

เอเชียอื่น ๆ ที่เป็นตลาดเศรษฐกิจสำคัญของอังกฤษ เพื่อพิสูจน์ว่าทฤษฎีของอังกฤษตามแนวทางการค้าเสรีนั้นถูกต้องแล้ว และจำเป็นต้องพิสูจน์เรื่องนี้โดยเร็ว ดังนั้น ในขณะที่สงครามฝิ่นกับจีนยังไม่เสร็จสิ้น อังกฤษก็ยังคงเปิดศึกด้านอื่นตามสำนวนไทยโบราณที่กล่าวว่า “ดาบจะตีต้องตีเมื่อเหล็กยังร้อน” (ไกรฤกษ์ นานา, 2555 : 56)

สยามเป็นชุมทางการค้าและจุดเชื่อมโยงกับตลาดการค้าขนาดใหญ่ต่าง ๆ ของเอเชีย มีอาทิ อินเดีย พม่า มลายู จีน และญี่ปุ่น ทั้งยังเป็นแหล่งผลิตพืชเศรษฐกิจที่มีความต้องการอย่างมากของตลาด คือ ข้าวและน้ำตาล ความต้องการของอังกฤษก็คือ เห็นสยามเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวงจรการค้ากับตะวันตก และเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม แทนที่จะไปยึดโยงอยู่กับประเทศจีน เป็นที่น่าสังเกตว่าสัญญาเบาริงฉบับนี้มีความคล้ายคลึงและมีมาตรฐานเดียวกันกับ “สนธิสัญญาหนานกิง” (Treaty of Nanjing) ซึ่งอังกฤษกับจีนทำร่วมกันใน พ.ศ. 2385 (ค.ศ. 1842) หลังจากที่จีนแพ้อังกฤษในสงครามฝิ่นครั้งที่ 1 ส่งผลให้จีนต้องยกเลิกระบบการค้าของสำนักโคฮองและถูกบังคับให้เปิดการค้าขายแบบเสรีแทน กล่าวโดยสรุปได้ว่าต้นแบบของสนธิสัญญาเบาริงที่อังกฤษทำกับไทยนั้นคือ สนธิสัญญาหนานกิงหรือหนานกิงซึ่งสนธิสัญญาฉบับนี้มีความคล้ายคลึงกับของไทยที่ต้องยกเลิกพระคลังสินค้าแล้วถูกบังคับให้เปิดการค้าขายแบบเสรีเหมือนที่จีนถูกยกเลิกสำนักโคฮองแล้วเป็นรูปแบบการค้าผูกขาดมาเป็นการค้าแบบเสรีในระยะเวลาต่อมา (ไกรฤกษ์ นานา, 2555 : 56-57)

4.ภัยคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม : การปฏิวัติอุตสาหกรรม (Industrial Revolution)

จากการที่ประเทศตะวันตก ได้ผ่านการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญผ่านการ คือ การปฏิวัติวิทยาศาสตร์ การปฏิวัติอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงระบบการค้าจากระบบพาณิชย์นิยมมาเป็นระบบการค้าเสรี การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ทำให้ประเทศตะวันตกมีแสนยานุภาพทางทหาร พลังความรู้ทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีที่เหนือกว่าประเทศอื่น ๆ การปฏิวัติอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม การขยายตัวดังกล่าว ทำให้ประเทศตะวันตกต้องการแหล่งวัตถุดิบที่จะมาป้อนโรงงานในประเทศของตน ต้องการตลาดสำหรับระบายสินค้าสำเร็จรูปที่ผลิตได้ และแหล่งระเหิดทุนเพื่อขยายสาขาธุรกิจของตน ไปยังเมืองต่าง ๆ ทั่วโลก ด้วยเหตุนี้ประเทศตะวันตก จึงใช้แสนยานุภาพทางทหาร ดำเนินนโยบายจักรวรรดินิยม ยึดเอาประเทศที่ด้อยกว่ามาเป็นอาณานิคมเพื่อผลประโยชน์ดังกล่าวข้างต้น หากยึดไม่ได้ก็จะแส้อธิพลเข้าไปในประเทศเหล่านั้น ผลักดันให้เปิดประเทศเข้าสู่ระบบการค้าเสรี และเข้าเกี่ยวพันเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลก

ประเทศอังกฤษเริ่มเข้ามาขอเจรจาทำสนธิสัญญาทางไมตรี และการค้ากับไทย ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย แต่การเจรจาดังนั้นไม่ประสบผลสำเร็จ มาในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อังกฤษได้ส่งเฮนรี เบอร์นี่เข้ามาอีกครั้งหนึ่ง การเจรจาดังนี้ประสบผลสำเร็จ ทั้งสองฝ่ายตกลงทำสนธิสัญญากัน ในปี พ.ศ.2369 แต่อังกฤษนั้นไม่พอใจ เนื่องจากไทยยังไม่ได้ยกเลิกระบบพระคลังสินค้า ทางอังกฤษจึงได้พยายามเจรจาทันทีขอแก้ไขสนธิสัญญาหลายครั้ง และอังกฤษยังระแวงอยู่ตลอดเวลาว่าสยามจะไม่ค่อยเห็นด้วยกับการยกเลิกอำนาจของกรมพระคลังสินค้า (คล้ายสำนักโคฮองของจีน) จนอาจมีปฏิกริยาต่อต้านขอเสนอของอังกฤษ จึงได้ส่งสาส์นเข้ามาก่อนเหมือนเขียนเสียให้ไว้กลัว ดังคำชี้แจงของ เซอร์จอห์น เบาริง ซึ่งบรรจุเหตุผลทั้งไม่ نرمและไม่แข็งไว้ในฉบับเดียวกันว่า

“พระมหากษัตริย์ของเสวยอนโบวริงให้เข้ามาทำหน้าที่สื่อสัญญาทางพระราชไมตรีค้าขายและการค้าอื่น ๆ หลายอย่าง เพื่อจะให้บ้านเมืองเจริญขึ้น เดียวนี้ที่ทะเลเมืองจีนมีเรือรบอยู่ในบังคับอังกฤษมาก เสวยอนโบวริงจะเข้ามาเยี่ยมเยือนมิใช่จะมาทำให้บ้านเมืองไทยตื่นตกใจ เสวยอนโบวริงจะเข้ามาด้วยเรือรบอย่า ท่านเสนาบดีก็อย่าเข้าใจผิดไปแล้วก็อย่าให้เป็นเหตุขัดขวางทางสัญญาไมตรีค้าขายเพราะมาน้อยถ้า ถ้ารับรองโดยรักใคร่กัน ใจของเสวยอนโบวริงคิดสมควรกับบ้านเมืองใหญ่แล้วในใจเสวยอนโบวริงไม่อยากจะเอากำลังอำนาจใหญ่ใช้เลย” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ , 2548 : 157)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ.2394 ทรงตระหนักเห็นถึงความเสี่ยงที่เป็นอันตรายต่อประเทศไทย เพราะในช่วงนั้น จีน และพม่าได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษ เพราะการใช้นโยบายที่แข็งกร้าว ไม่ยอมเปิดประเทศ และทรงเห็นว่า การเปิดให้ค้าขายกับต่างประเทศได้อย่างเสรี จะสร้างประโยชน์แก่บ้านเมืองได้อย่างมหาศาล จะทำให้ข้าวราคาสูงขึ้น เพราะมีความต้องการซื้อข้าวจากต่างชาติ ชาวเขาก็จะมีเงินมากขึ้น ข้าวจะกลายเป็นสินค้าส่งออกของไทย สร้างรายได้ให้แก่รัฐบาลเช่นกัน จึงติดต่อกับ เซอร์ จอห์น เบาริง ข้าหลวงอังกฤษประจำเกาะฮ่องกง เซอร์ จอห์น เบาริง เดินทางมาถึงไทยในปลายเดือนมีนาคม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้การต้อนรับเป็นอย่างดี และทรงตั้งคณะกรรมการเพื่อเจรจากับแก้ไขสนธิสัญญา มีพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวงศาธิราชสนิท เป็นประธาน ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงทำสนธิสัญญากันใหม่ ในปี พ.ศ.2398 เรียกว่า สนธิสัญญาเบาริง กล่าวโดยสรุปได้ว่า การที่ไทยยอมทำสนธิสัญญาเบาริงในสมัย

รัชกาลที่ 4 นั้น เป็นเพราะมาจากภัยคุกคามของการแสวงหาอาณานิคมหลักจากที่ประเทศฝั่งตะวันตกได้เริ่มมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและต้องการอาณานิคมเพื่อเป็นแหล่งระบายสินค้าและเป็นแหล่งวัตถุดิบ ซึ่งการทำสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้นก็ทำให้ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกของไทย และทำรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นอย่างมากในช่วงเวลานั้น

5.สนธิสัญญาเบาว์ริง จุดเริ่มต้นของการปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัยเพื่อเผชิญกับการคุกคามของลัทธิจักรวรรดินิยม

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไม่เห็นด้วยกับนโยบายการต่างประเทศแบบเดิมของสยาม ทรงมองว่าการกีดกันไม่ไห้มหาอำนาจทางตะวันตกเข้ามาติดต่อค้าขายกับสยามนั้น เป็นการยั่วยุมหาอำนาจเหล่านั้นให้ใช้กำลังบีบบังคับรัฐบาลของไทย และจะกลายเป็นช่องทางให้เข้ามายึดครองได้ ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นแล้วอย่างเช่นในประเทศอินเดียและประเทศพม่า เมื่อทรงขึ้นครองราชย์ ทรงตัดสินพระทัยแน่วแน่ว่าจะมีการเปิดประเทศ และหาหนทางว่าทำอย่างไรไม่ให้ไทยเสียเปรียบมากเกินไป ไทยจะต้องเป็นมิตรไมตรีกับฝรั่ง ในขณะที่เดียวกันต้องไม่แสดงให้เห็นว่าไทยยอมผ่อนปรนให้เสียจนอยู่ภายใต้อำนาจของฝรั่งมากเกินไป รัชกาล 4 ทรงเห็นว่าการเปิดให้ค้าขายกับชาติตะวันตกได้อย่างเสรีจะสร้างผลประโยชน์แก่บ้านเมืองมหาศาล และสามารถหลีกเลี่ยงภัยจากลัทธิจักรวรรดินิยมที่เข้ามารุกรานในประเทศได้ ซึ่งก่อนหน้านี้สหรัฐอเมริกาได้ทำสนธิสัญญาทางพระราชไมตรี กับประเทศไทยเมื่อ พ.ศ.2375 ก็ต้องการปรับปรุงสนธิสัญญากับไทยเหมือนกัน จึงได้ส่งทูตเข้ามาเจรจาขอแก้ไขสนธิสัญญาทางพระราชไมตรีในปลายรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว แต่พระองค์ไม่ทรงยินยอมเพราะทรงเห็นว่าสนธิสัญญาที่มีอยู่ก็ได้อยู่แล้ว ต่อมาอังกฤษได้ส่งทูตเข้ามาขอแก้ไขสนธิสัญญาอีกแต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ไม่ทรงยินยอมเช่นกัน การที่ไทยไม่ยินยอมแก้ไขสนธิสัญญาทำให้ทั้งสหรัฐอเมริกาและอังกฤษไม่พอใจจนคิดจะใช้กำลังบีบบังคับไทยเช่นเดียวกับที่สหรัฐอเมริกาใช้กำลังทางเรือไปบีบบังคับญี่ปุ่นจนสำเร็จมาแล้ว (สหรัฐอเมริกาใช้กำลังทางเรือบังคับญี่ปุ่นให้เปิดประเทศ และทำสนธิสัญญาคานากาวะ (Kanagawa) เมื่อ พ.ศ. 2397)

“ถ้าข้าพเจ้าได้สนธิสัญญาก็เป็นการดี แต่ถ้าไม่ได้ ข้าพเจ้าจะไม่ยอมร้องขออีกต่อไป แต่จะแกล้งเพียงว่าข้าพเจ้าไม่มีเวลาให้กับเรื่องนี้อีกและข้าพเจ้าจะกลับไปสยามอีกครั้ง หลังจากได้หารือกับ เพื่อนร่วมงานของข้าพเจ้าในฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา รวมทั้ง นายพลเรืออังกฤษแล้ว” (Sir John BOWRING ,1957 : 211-212)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นครองราชย์สมบัติเมื่อ พ.ศ. 2394 ทรงเห็นความจำเป็นที่จะต้องยินยอมตามข้อเรียกร้องของชาติตะวันตก จึงทรงติดต่อกับเซอร์ จอห์น เบาว์ริง(Sir John Bowring) ข้าหลวงอังกฤษประจำเกาะฮ่องกง ผู้ซึ่งจะเป็นราชทูตมาเจรจาสนธิสัญญากับสยามว่ายินดีที่จะแก้ไขสนธิสัญญา และทรงมีการเตรียมประเทศให้เหมาะสมพร้อมที่จะเปิดประเทศแบบค่อยเป็นค่อยไปเช่น สนับสนุนการศึกษาในภาษาต่างประเทศเช่นภาษาอังกฤษ การศึกษาด้านการต่างประเทศและการทูต ขจัดอุปสรรคในด้านประเพณีและทัศนคติของชาวสยามที่มีต่อชาวฝรั่ง การขจัดอุปสรรคบางประการในการค้ากับฝรั่งตะวันตก เช่น พยายามยกเลิกระบบการค้าแบบผูกขาดพระคลังสินค้า ยกเลิกการผูกขาดทางการค้าสินค้าบางประการ ลดภาษีปากเรือหรือภาษีเบิกร่อง ประกาศให้ข้าวเป็นสินค้าส่งออก ให้ต่างชาติเข้ามาตั้งสถานกงสุลในประเทศไทย และสำคัญที่สุดคือการทำสัญญากับอังกฤษในปี พ.ศ.2398 หรือที่เรารู้จักกันในชื่อ “สนธิสัญญาเบาว์ริง” พ.ศ.2398 ซึ่งเป็นสัญญาทางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สำคัญของประวัติศาสตร์ไทย (กิตยวดี ชาภูประโคน , 2552 :43) กล่าวโดยสรุปได้ว่ากรณีที่รัชกาลที่ 4 ทรงตัดสินพระทัยในการให้ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับอังกฤษนั้น เพราะพระองค์ทรงมองเห็นถึงปัญหาร้ายแรงที่อาจส่งผลกระทบต่อไทยในภายหลังได้ หากไทยไม่ตกลงทำสนธิสัญญากับอังกฤษหรือแม้แต่ชาติตะวันตกที่ขอเข้าร่วมในการทำสนธิสัญญาต่าง ๆ นั้น ก็อาจจะทำให้ไทยมีจุดจบไม่ต่างกับประเทศญี่ปุ่น พระองค์จึงทรงเลือกยอมให้ไทยทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ดีกว่าต้องให้คนไทยเสียเลือดเสียเนื้อในเวลานั้น

6.ข้อได้เปรียบของสยามในสนธิสัญญาเบาว์ริง

สนธิสัญญาดังกล่าวมีความสำคัญต่อเอกราชของไทยเป็นอย่างยิ่ง มีส่วนทำให้รอดพ้นจากการคุกคามและการยึดครองของอังกฤษเช่นที่อังกฤษได้กระทำในอินเดียและพม่าเป็นต้น เป็นลดความตึงเครียดทางการเมืองและตั้งแต่ปลายสมัยรัชกาลที่ 3 ซึ่งครั้งนั้นอังกฤษตัดสินใจใช้นโยบายเรือปืนบังคับให้ไทยยอมเจรจาสนธิสัญญากับอังกฤษในปี 2398 นั้นเรียกร้องความสนใจจากรัฐบาลประเทศมหาอำนาจอื่นๆทั้งในยุโรปและอเมริกา เข้ามาทำสัญญากับไทย เช่น

พ.ศ 2399 ไทยทำสัญญากับประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส

พ. ศ. 2401 ไทยทำสัญญากับประเทศเดนมาร์ก สันนิบาตแอนติอิติก โปรตุเกส

พ.ศ 2403 ไทยเซ็นสัญญากับฮอลันดา ปรัสเซีย

และไทยยังได้แต่งตั้งให้เซอร์ จอห์น เบาว์ริงเป็นผู้แทนในการทำสัญญากับเบลเยียม อิตาลี นอร์เวย์และสวีเดนอีกด้วย เรียกว่าเป็นการเปิดศักราชใหม่ของไทยในการติดต่อกับชาวต่างชาติที่ยุโรปและอเมริกาอย่างกว้างขวาง ไทยมีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศมหาอำนาจตะวันตก เรียกได้ว่าเป็นคานอำนาจของมหาอำนาจตะวันตกในไทย เพราะแต่ละประเทศต่างต้องการรักษาผลประโยชน์ของตนเองในไทยด้วยกันทั้งสิ้น ไทยได้รับวิทยาการจากชาติตะวันตกเช่นการสร้างทางรถไฟ การสร้างระบบสาธารณสุข โภค ระบบโทรคมนาคม เป็นต้น มีการขยายตัวทางด้านเงินตรา มีการจัดตั้งโรงกษาปณ์ขึ้นเพื่อผลิตเหรียญในประเทศ (ศิวะสิทธิ์ ภูเพ็ชร , 2554 : 123-126)

กล่าวได้ว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงฉบับนี้นั้นทำให้ไทยไม่ต้องเสียเอกราชจากการยึดครองของอังกฤษ แต่ก็ส่งผลให้ไทยยังต้องเข้าร่วมการทำสนธิสัญญากับประเทศต่างๆด้วยเช่นกัน อย่างไรก็ตามไทยก็ได้รับวิทยาการความเจริญรุ่งเรืองเรื่องตามแบบอังกฤษรวมถึงชาติตะวันตกเพื่อนำมาพัฒนาประเทศให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น

7.สนธิสัญญาเบาว์ริง จุดเปลี่ยนเศรษฐกิจไทย

สนธิสัญญาเบาว์ริง อาจกล่าวได้ว่าเป็นสนธิสัญญาที่เปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจของไทย จากเดิมเศรษฐกิจของไทยก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นเศรษฐกิจแบบยังชีพ และทำการค้าโดยการผูกขาดสินค้าผ่านพระคลังสินค้า ระบบเศรษฐกิจไทยในช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริง ก็คือช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จวบจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือตั้งแต่ปี พ.ศ. 2325-2398 ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบธรรมชาติ (Natural Economy) คือ การผลิตในระบบเศรษฐกิจในระบบเศรษฐกิจนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเลี้ยงตัวเอง เศรษฐกิจหมู่บ้านซึ่งมีเกษตรกรรมและหัตถกรรมเป็นรากฐาน มีบทบาทสำคัญในการผลิตมูลค่าส่วนเกินให้แก่สังคม การผลิตมีลักษณะหลากหลาย เช่น การทำนาทำไร่ ทอผ้า ทำเครื่องมือเกษตรกรรม ทำเครื่องปั้นดินเผา และการประมง ฯลฯ การผลิตมุ่งเพื่อการใช้สอยในชุมชนและมีส่วนเกินไว้จ่ายเป็นส่วยสาอากรบ้างบางครั้งก็มีการผลิตเหลือไว้ค้าขายแลกเปลี่ยนแต่มีขอบเขตจำกัด รัฐบาลมีบทบาทในการกำหนดการใช้ทรัพยากรมาก ซึ่งโดยมากดำเนินไปตามพันธะทางสังคมและศาสนา รัฐบาลผูกขาดการค้าขายสินค้าสำคัญ ๆ ไว้ภายใต้การควบคุม "พระคลังสินค้า" ราคาสินค้าที่สำคัญถูกกำหนดโดยรัฐบาล และในระดับท้องถิ่น กำหนดตามธรรมเนียมและความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ระบบกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินโดยเอกชนยังไม่ได้เกิดขึ้น เพราะบรรดาที่ดินทั้งหลายเป็นที่มืออยู่ภายในพระราชอาณาเขตนั้นเป็นขององค์พระมหากษัตริย์ รัฐบาลและชนชั้นนำได้รับส่วนแบ่งผลผลิตในระบบเศรษฐกิจจากส่วยสาอากร การเกณฑ์แรงงานและบริการจากข้าทาสบริวาร ใคร่ทุกคนต้องขึ้นทะเบียนสังกัดมูลนาย ในแต่ละปีไพร่จะต้องถูกเกณฑ์ไปทำงานต่าง ๆ เช่น ทำงานโยธา สร้างวัด กำแพงเมือง เป็นต้น รวมเป็นเวลาประมาณ 6 เดือนบ้าง 3 เดือนบ้างแล้วแต่สมัย แต่แนวโน้มก็คือการเกณฑ์แรงงานนี้ได้รับการผ่อนปรนให้เบาลงทุกที นอกจากนี้ไพร่ที่ไม่มีสิทธิ์ในการรับจ้างทำงานต่าง ๆ นอกจากมูลนายอนุญาตสำหรับแรงงานที่เป็นทาส ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากนั้นไม่มีอิสระเสรีในการทำมาหากินเท่าที่ควร ระบบภาษีก็มีลักษณะขัดขวางต่อการขยายตัวของการผลิตและการค้า มีการเก็บภาษีหลายประเภท แต่ที่เป็นอุปสรรคต่อการผลิตอย่างมากก็คือ การเก็บภาษีสินค้าที่เคลื่อนย้ายไปมาระหว่างเมืองต่าง ๆ โดยมีด่านเก็บภาษีมากมาย (ณรงค์ โพธิ์พุกขานันท์ , 2556 : 76-83)

แต่หลังจากการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง เศรษฐกิจไทยในช่วงนี้ก็คือการถูกรวบเข้าไปอยู่ในกระบวนการขยายตัวของทุนระดับโลก โดยยอมรับหลักการแบ่งงานทำระหว่างประเทศแบบอาณานิคม (Colonial International Division of Labour) กล่าวคือ ประเทศไทยทำหน้าที่ผลิตเฉพาะอย่างในด้านสินค้าขั้นปฐมภูมิ และวัตถุดิบเพื่อส่งออกเป็นการแลกเปลี่ยนกับสินค้าสำเร็จรูป เพื่อนำเข้าเพื่อการบริโภคในประเทศ การผลิตแบบเลี้ยงตัวเองค่อย ๆ ล้มลง เมื่อการผลิตเฉพาะอย่างขยายตัวมากขึ้น เช่น การหันมาผลิตข้าวเป็นหลักในภาคกลางหลังจากการทำสนธิสัญญา มีผลให้การผลิตแบบเลี้ยงตัวเอง โดยเฉพาะการทำหัตถกรรมพื้นบ้านต้องพังทลายลง เพราะการไหลบ่าเข้ามาของสินค้าจากกลุ่มประเทศศูนย์กลางทุนนิยมโลก โดยเฉพาะอังกฤษ สนธิสัญญาเบาว์ริงซึ่งเป็นรากฐานและพันธนาการใหม่ของสังคมไทยที่นำประเทศไทย เข้าสู่ความสัมพันธ์อันดีล้อมล้ากับทุนนิยมศูนย์กลาง เป้าหมายสำคัญของสนธิสัญญานี้คือการทำให้ ไทยเป็นตลาดสินค้า เป็นแหล่งวัตถุดิบและการลงทุนของประเทศทุนนิยมศูนย์กลาง (Central capitalism) เพื่อที่จะขยายกระบวนการสะสมทุนออกไประดับโลกนั่นเอง (รัชนิกร เศรษฐ , 2557) และในยุคนั้นอังกฤษเป็นประเทศที่นำเงินเข้ามาลงทุนในประเทศไทยมากที่สุดรองลงมาคือฝรั่งเศส อเมริกา พ่อค้าชาวจีน ฮอลันดาและสิงคโปร์ ต่างก็พากันเข้ามาค้าขายในประเทศไทยเป็นอันมาก (การิม ยูซูฟี , 2540 : 49-54) กล่าวได้ว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงถือเป็นสนธิสัญญาที่เปลี่ยนเศรษฐกิจของไทยโดยสิ้นเชิง เปลี่ยนจากการค้าขายแบบยังชีพ มาเป็นการค้าขายแบบเสรีโดยมีเงินตราเป็นสื่อกลาง จากเดิมที่ปลูกพืชพอยังชีพ ต่อมาสามารถนำเอามาขายเพื่อ

สร้างรายได้ รวมไปถึงกลายเป็นสินค้าส่งออก ตัวอย่างเช่น ข้าว ที่จากเดิมเป็นยุทธปัจจัยสำคัญของไทยเพราะถือว่าเป็นเสบียงที่สำคัญ ภายหลังจากการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ ข้าวกลายเป็นสินค้าส่งออกและเป็นที่ต้องการของชาวตะวันตกเป็นอย่างมาก

8. ข้อเสียเปรียบของสยามในสนธิสัญญาเบาว์ริง

แม้ว่าดูเหมือนสัญญาจะเป็นผลดีทางการเมืองและเศรษฐกิจ แต่แท้ที่จริงแล้วสนธิสัญญาก็มีลักษณะไม่มีความเสมอภาค เพราะไทยต้องสูญเสียเอกราชทางการศาล ต้องประสบปัญหาความยุ่งยากในการตัดสินคดีความระหว่างคนไทยกับคนต่างชาติ ซึ่งไม่สามารถบังคับใช้กฎหมายไทยได้ ไทยยังไม่มีสิทธิ์เพิ่มภาษีขาเข้าให้มากกว่าร้อยละ 3 แม้ระยะเวลาต่อมาสินค้าทั่วโลกจะเพิ่มราคาสูงขึ้นมาก แต่ไทยก็ต้องเก็บอัตราภาษีในราคาเท่าเดิม ภาษีที่สูงสุด สัญญาที่ไทยทำกับอังกฤษรวมไปถึงที่ไทยทำกับชาวต่างชาติหลาย ๆ ฉบับนั้นไม่ได้กำหนดระยะเวลาการเลิกสัญญาเอาไว้ด้วย ผลพวงของสัญญายังทำให้ไทยสวนเสียดินแดนบางส่วนคือรัฐต่าง ๆ ในมลายู ให้กับอังกฤษ โดยอังกฤษสนใจดินแดนมลายูแห่งนี้เพราะตั้งอยู่บนเส้นทางการค้า ที่เชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับมหาสมุทรแปซิฟิกซึ่งมีปลายทางที่สำคัญคือ จีน อังกฤษเข้ามาเช่าเกาะปีนัง (หมาก) จากสุลต่านแห่ง ไทรบุรีในปี ค.ศ. 1786 และสืบสิทธิในรัฐมลายูต่อจากดัตช์ ภายหลังจากสงครามนโปเลียนในยุโรปในปี ค.ศ. 1814 โดยอังกฤษได้มอบสิทธิเหนือ เกาะบิลลิทอน (Billton) ให้แก่ดัตช์แลกกับเมืองมะละกา รวมทั้งดัตช์ต้องถอนการอ้างสิทธิเหนือสิงคโปร์และถอนตัวออกจากแหลมมลายู อังกฤษจึงเข้าครอบครองแหลมมลายูนับแต่นั้นนโยบายหลักของ อังกฤษต่อดินแดนมลายูคือ

" หลักเรื่องการผนวกดินแดน แต่กระตุ้น เจ้าผู้ครองราชพื้นเมืองให้ปกครองให้ดีและปรับปรุงดินแดนของตน " (ฐน พงศ์ ลือจรรยา , 2561:115-118)

อังกฤษสนับสนุนสยามให้ปกครองรัฐมลายูในฝั่งของสยามให้มั่นคง เห็นได้จากก่อนการทำสนธิสัญญา ค.ศ. 1897 และต่อมาสยามต้องเสีย เสียมราชู พระตะบอง ให้กับฝรั่งเศส เพื่อแลกเปลี่ยนกับเอกราชทางการศาลของไทย ในสมัยรัชกาลที่ 5 และไทยได้ขอแก้สนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมฉบับนี้ ความพยายามแก้ไขสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง มาประสบความสำเร็จในปี 2475 โดยได้รับอธิปไตยทางการคลังโดยสมบูรณ์ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ไทยประสบความสำเร็จในการแก้ไขสนธิสัญญาเบาว์ริง เพราะภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สหราชอาณาจักรได้สูญเสียความเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจของโลก ให้แก่สหรัฐอเมริกา ทำให้อำนาจการต่อรองของไทยโดยผ่านการช่วยเหลือจากสหรัฐอเมริกามีสูงขึ้น นอกจากนี้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ไทยได้เข้าร่วมรบกับฝ่ายพันธมิตรอันมีอังกฤษเป็นผู้นำ และเกียรติภูมิของไทยในสายตาต่างประเทศมาสูงขึ้น ทำให้การเจรจาแก้ไขสนธิสัญญาฯ สามารถทำได้ง่ายขึ้น

สรุป

กล่าวได้ว่าสนธิสัญญาเบาว์ริงในขณะนั้นมีความสำคัญต่อสยามเป็นอย่างมาก เนื่องจากชาติมหาอำนาจตะวันตกมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในด้านวิทยาการต่างๆและกำลังพล ทำให้สยามไม่สามารถปฏิเสธในการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ได้ สนธิสัญญาเบาว์ริงถือเป็นรากฐานและพันธมิตรใหม่ของสยามที่นำประเทศไทย เข้าสู่ความสัมพันธ์อันกลมกลืนกับทุนนิยมศูนย์กลางโดยทำให้สยามเป็นตลาดสินค้า เป็นแหล่งวัตถุดิบและการลงทุนของประเทศทุนนิยมศูนย์กลางซึ่งเป็นผลมาจากหลังจากการปฏิวัติอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษ สนธิสัญญาเบาว์ริงฉบับนี้มีทั้งข้อได้เปรียบและข้อที่ไทยต้องเสียเปรียบให้กับประเทศมหาอำนาจ รวมไปถึงผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจที่ไทยต้องเปลี่ยนรูปแบบจากการค้าแบบยังชีพมาเป็นการค้าแบบเสรีในเวลาต่อมา ส่งผลให้ไทยต้องปรับตัวกับความเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการดำรงชีวิต แม้ว่าหลังจากการทำสนธิสัญญา ไทยจะได้นำเอาวิทยาการจากตะวันตกเข้ามาปรับใช้เพื่อพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น แต่ผลเสียของการทำสนธิสัญญาฉบับนี้ก็ได้ทำให้ไทยพยายามที่จะแก้ไขสนธิสัญญาที่ไม่เป็นธรรมฉบับนี้ในเวลาต่อมา

เอกสารอ้างอิง

การิม ยูซูฟี. (2540). ระบบเศรษฐกิจไทยช่วงก่อนสนธิสัญญาเบาว์ริงและหลังสนธิสัญญาเบาว์ริง . กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.

กิตติยวดี ชาญประโคน. (2552) . พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ไกรฤกษ์ นานา . (2555). เบื้องหลังสัญญาเบาริ่งและประวัติภาคพิศดารของ Sir John Bowring. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มติชน
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ.(2548). พระเจ้ากรุงสยาม กับ เซอร์จอห์น เบาริ่ง. เอกสารสรุปการสัมมนาวิชาการเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในโอกาสที่วันพระบรมราชสมภพครบ 200 ปี . มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.
- ฐนพงศ์ ลือขจรชัย. (2561) . ปัจจัยที่มีผลต่อการตกลงพรมแดนในดินแดนมลายู ระหว่างสยามและอังกฤษในสนธิสัญญาปี ค.ศ.1909. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ณรงค์ โพธิ์พุกขานันท์ . (2556) . วิวัฒนาการของระบบเศรษฐกิจและสังคม . ปทุมธานี : บริษัท พูลสวัสดิ์ พับลิชชิ่ง จำกัด.
- ทิพากรวงศ์ , เจ้าพระยา . (2548) . พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4 . กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พระจันทร์.
- รัชนิกร เศรษฐ์ . (2554) . เศรษฐกิจในสังคมไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิชย์.
- ศิวะลีย์ ภูเพ็ชร. (2550) . บันทึกความสัมพันธ์ภาพระหว่างประเทศสยามกับนานาประเทศ . กรุงเทพฯ : กรมศิลปากร.
- Sir John BOWRING . (1957) . The kingdom and people of Siam, 2vols, London, John W. Parker and son . London.